EEN ANDERE WEG

Deputatenrede van dr. W. P. Berghuis, voorzitter van het Centraal Comité

Midden in de wereld

De Deputatenvergadering is ook nu, zoals reeds zo vaak in de bijna negentigjarige geschiedenis van onze Anti-Revolutionaire Partij, de openbare en officiële start voor een verkiezingscampagne. Het uitschrijven van vervroegde Tweede Kamerverkiezingen heeft veel hoofdbrekens gekost om de voorgeschreven democratische procedure, waarbij de partij zich in al haar geledingen kan doen gelden, te volgen.

Het is gelukt door de medewerking van ieder, die daarin een taak had. Wij zijn daar blij om. En wij presenteren ons nu aan de Nederlandse kiezers met een Program van Actie en met een candidatenlijst, waarvan wij hopen, dat zij bij ieder vertrouwen en instemming zullen vinden.

Men kan zeggen: och, wat zijn negentig jaren gezien in het licht van de gehele geschiedenis van de mensheid. Terecht. Men kan zeggen: Is de ontwikkeling van de gebeurtenissen en van het geestelijke en politieke denken van de laatste tien jaren niet belangrijker en ingrijpender dan die van de vijftig daaraan voorafgaande jaren?

En voorzover wij het kunnen bezien ook terecht. En men kan tenslotte evenzeer terecht vragen of dat verleden van negentig jaar voor een politieke partij, die aan het politieke bedrijf van vandaag in wereldwijd verband wil deelnemen geen blok aan het been kan zijn. En dan zeg ik: dat kan, dat gevaar zit erin. Maar ik voeg eraan toe: het behoeft niet en het mag niet. Integendeel. Juist die geschiedenis met haar geestelijke en politieke opgangen en neergangen zal als een groot reservoir van ervaring en kennis en met al haar bagage een diepte en achter-

grond aan ons politieke optreden kunnen geven om nu als een levende partij midden in de wereld van vandaag te staan met een program en met een boodschap, die zich zeer reëel bezig houdt met de vraagstukken en verantwoordelijkheden van vandaag en van morgen.

Maar dan tevens vanuit dezelfde christelijke geloofsuitgangspunten, die onze voorgangers - in de uitvoering met vallen en opstaan evenals nu - hebben bewogen en die Groen van Prinsterer - ik voer hem nog maar eens ten tonele - deed zeggen, dat wanneer hij als staatsman sprak hij dit ten diepste deed als Evangeliebelijder.

Ik mag dan zojuist gezegd hebben, dat de laatste tien jaar meer invloed op de ontwikkeling der mensheid hebben gehad dan de vijftig jaar daarvoor, maar, afgezien van het feit dat het hier alleen maar gaat om een oordeel over een tijdperk waar wijzelf middenin zitten, laten wij beslist niet menen, dat wij meer wijsheid in pacht hebben dan zij die ons voorgingen. Ieder, die de geschiedenis van decennia en van eeuwen niet in de bepaling van zijn eigen houding in deze tijd betrekt, niet alleen als les maar ook als constructieve bijdrage, geeft of blijk van een grenzeloze oppervlakkigheid of van een eigengereidheid, die niet serieus is te nemen.

Evangelische Volkspartij

In het Program van Actie, zoals dat nu door u moet worden vastgesteld of, indien u dat wilt, als geheel kan worden verworpen - een tussen-oplossing zit er volgens de regels van het spel niet in, want amendementen zijn er niet meer - is als ondertitel voor de naam Anti-Revolutionaire Partij opgenomen: Evangelische Volkspartij. Ik acht dit een goede zaak. Het is geen clandestiene verdoezeling van de naam ARP, die in de Nederlandse politiek een begrip is geworden. Overigens een begrip, dat in ons eigen land lang niet altijd goed wordt begrepen en - dat kan ik er wel aan toevoegen - in de wereld van de internationale politiek helemaal niet wordt begrepen. En aan die internationale politiek doen wij toch ook nog een beetje mee.

En laten wij nu wel zijn, wat wij nu met het plaatsen van die ondertitel doen, gebeurt op een heel reguliere wijze. De „nooddoop” die minister Diepenhorst mij in het vorige jaar toeschreef - en die hij overigens niet betwistte - kan dan nu worden bevestigd.

Ik zei, dat ik blij ben met die ondertitel, omdat zij een nadere aanduiding geeft van onze officiële naam. In de zin van wat Groen van Prinsterer al bedoelde. Het is geen pretentie, het is geen vereenzelviging van onszelf met het Evangelie. Het is een belijdenis, een uiting waar wij voor onszelf als politieke partij onze basis, ons uitgangspunt en ons richtsnoer vinden. Het is dat, waaraan de in de oorlog omgekomen dr. H. Eijkman in een in het begin van de bezetting uitgegeven brochure zo indrukwekkend uitdrukking gaf, namelijk dat er maar één fundament is waarop wij ook in de politiek kunnen bouwen, en dat is Jezus Christus, de gekruisigde. De Jezus Christus van de Bijbel. Dat werd geschreven op een moment toen alle vastigheden onder ons weg schenen te vallen door bruut geweld en volslagen rechteloosheid.

Niets blijvends?
En in de geheel andere omstandigheden van nu, waarin wijzelf althans niet met bruut geweld en rechteloosheid te maken hebben, maar integendeel gezegend zijn met onvoorstelbare ontwikkelings- en welvaartsmogelijkheden, beleven wij hetzelfde, namelijk dat alle vastigheden schijnen weg te vallen.
Ik spreek van schijnen, zowel met betrekking tot de periode waarin de Jodenmoord plaats vond, als met betrekking tot de onze, waarin het lijkt dat de mens tot goddelijk prestatievermogen in staat is, maar waarin ook het menselijke en politieke drama van Vietnam en de dreiging van de atoombom als een pest in de wereld rondwaart.
Want het is een schijn dat alle vastigheid is verdwenen.
Er is een ontzaglijke beweging in het menselijke denken, er is ongelooflijk veel verandering aan de gang met rijkdom en risico's.
het is 20 boeiend en gevaarlijk om nu te leven. Zo is het overigens altijd geweest. Het neemt alleen in deze groeiende wereld steeds grotere afmetingen aan. Er is ook in het religieus denken over God en Zijn schepping, over Christus en de heilshistorie, veel nieuws aan de hand. Veel menselijk bedenksel omtrent God en Zijn plan met deze wereld gaat er nu aan. Dat is goed, want wijzelf hebben God vaak een jas aangemeten, die de Zijne niet is. Maar laten wij tevens bedenken, dat niet wij het zijn - zoals men uit sommige theologische beschouwingen zou afleiden - die God hebben geschapen, maar dat Hij het ons heeft gedaan, en dat het er niet veel toe doet, of Hij in zeven dagen naar onze rekenkunde de wereld en het ontzaglijke wat daarom heen is dan wel deze in dagen van miljoenen jaren heeft gemaakt. Als wij maar geloven en weten, dat Hij beide kan. Naar omvang van goddelijke prestatie maakt het overigens ook niet veel uit. Het gaat beide volstrekt boven ons menselijk vermogen uit, ondanks menselijke landingen op de maan.
Want wat zijn de door ons nauwelijks bij te houden prestaties van wetenschap en techniek in vergelijking met de prestatie van Hem, die het heelal met miljoenen van melkwegstelsels heeft tot stand gebracht?
Laten wij ons daarom aan dit soort vraagstukken toch niet vertillen. Wij kunnen erover praten, filosoferen en theologiseren, maar wij kunnen er op geen enkele wijze zelf bij. Hij die het gedaan heeft, heeft ons verteld wat Hij gedaan heeft en wat Hij met ons wil en

welke belangrijke taak Hij ons heeft gegeven. En aan die taak moeten wij ons geven en wagen, ondanks de Jodenmoord, ondanks de putsch in 1958 in Tsjecho-Slowakije, ondanks de oorlog in Vietnam. En daar staan wij als kinderen bij met open mond en met angstige dromen. En zo moet het ook. Als kinderen, met kinderlijk vertrouwen onze taak op ons nemen.

En dan ligt er de bodem, het vangnet, voor het vervullen van die taak. De vastigheid ligt buiten ons zelf. Zij ligt in het Evangelie van Jezus Christus voor nu en voor morgen en voor de eeuwigheid, ook in ons aardse politieke bedrijf.

Dat wij wel eens in verwarring komen door allerlei menselijke filosofieën en theologieën is geen wonder. Wie zou dat niet? En wij mogen ook nooit uit het oog verliezen, dat ook deze menselijke beschouwingen ons de kleppen van de ogen kunnen doen vallen en ons mede kunnen brengen of terugvoeren tot het goede spoor. Maar laten wij ons toch alsjeblieft niet door dit menselijk gedoe in de war laten brengen. En laten wij tevens elkander als mensen onder elkaar, die zoeken naar de toekomst en naar de eeuwigheid, niet te gauw wantrouwen.

De ene mens is knapper dan de ander, de een is rijker dan de ander, de een heeft een beter humeur dan de ander, de een is gezonder dan de ander, de een is blank en de ander is zwart. Maar wij ontlopen elkander in wezen niet. Wij zijn allen van hetzelfde vlees en bloed.

Verkiezingen

De Nederlandse Tweede Kamerverkiezingen als zodanig zijn beslist niet wereldschokkend, ook de uitslag daarvan niet.

Er zijn op dit ogenblik wel belangwekkender dingen aan de hand. En toch zijn zij belangrijk, omdat zij aan de orde zijn voor ons Nederlanders en omdat ook wij iets van doen hebben met wat er in deze tijd en in de wereld aan de gang is. Laat ons aandeel nog zo bescheiden zijn maar voor dat aandeel dragen wij onze specifieke verantwoordelijkheid.

En dan moeten wij er op werken, dat die bescheiden verantwoordelijkheid en de daaruit voortvloeiende taakvervulling inspirerend werkt op die van hen, die een grotere dragen. Daar ligt onze taak als kleine natie.

Rondom Vietnam

Wat ons in wereld-politiek verband verontrust - en ik ben er helemaal niet zeker van dat allen zich daarvan inderdaad bewust zijn - is de reeds jaren aan de gang zijnde oorlog in Vietnam. Het is daar een menselijk en politiek drama, dat zich ontlaadt over een volk, dat vrijwel aan de andere kant van de aardbol woont dan wij en van welker lot wij zichtbaar geen weet hebben. Maar wanneer wij de situatie ginds goed willen beoordelen, moeten wij ons wel bewust zijn, dat tien è twintig jaar geleden een soortgelijk drama evengoed in onze contreien aan de gang zou kunnen zijn geweest. En ik wil daarmee de toestanden in het Europa van toen en het Zuid-Oost-Azië van nu niet op één lijn stellen.

Maar het zijn keiharde feiten in deze twintigste eeuw dat een vrij Europa zich zonder Amerika niet heeft kunnen redden. Daarom zeg ik: stel je voor dat de Vietnamese situatie zich op dit ogenblik in Europa zou voordoen, dan zouden wij allen in het diepst van ons hart natuurlijk verlangen, dat die oorlog een einde zou nemen en de menselijke gruwelen zouden ophouden vooral gelet op de kans van een atomaire verheviging daarvan, maar wij zouden ons wanhopig en in de steek gelaten voelen, wanneer de Verenigde Staten het zouden laten afweten.

Dat is geen verheerlijking van Amerika en een critiekloos aanvaarden van haar beleid, maar het constateren van feiten en verantwoordelijkheden.

Daarom is alle gedemonstreer in ons land, hoezeer ook ernstig bedoeld, voorzover het zich alleen tegen Amerika richt niet alleen ontzettend goedkoop, maar ook onverantwoord. En dan voor dit ogenblik niet onverantwoord jegens Europa — want wij staan er buiten - maar onverantwoord tegenover de landen van Zuid- Oost-Azië, aan wie wij zelf geen enkele bescherming kunnen bieden en die toch wel aan een bedreiging blootstaan, die wij zelf ook, één en andermaal hebben ondergaan, en ten aanzien waarvan op geen enkele wijze is aangetoond, dat zij - de Zuid-Oost- Aziatische landen - die wensen te accepteren.

Het is zo ontzettend gemakkelijk om demonstratieve uitspraken inzake Vietnam te doen. Waaraan ik moet toevoegen dat bijvoorbeeld het optreden van het gezin Bouman op de avond vóór Kerstfeest op het Binnenhof zeer ontroert, omdat het toont zich met deze zaak diep ernstig bezig te houden. Dat zouden wij allen moeten doen.

Maar wanneer demonstraties soms mede of in de eerste plaats

moeten dienen om eigen binnenlandse partij-politieke doeleinden te bevorderen, dan word ik er onpasselijk van. Dan kan het worden een electoraal-politieke prostitutie op de ellende van anderen, die met onze Nederlandse verkiezingen niets te maken hebben.
U moet mij goed begrijpen, ik wil dat beslist niet van alle Vietnam-demonstraties zeggen. Men mag wanneer men daartoe wegens kennis van zaken bevoegd is ook best zeggen waar de V.S. in deze strategische of taktische fouten — en ik bedoel daarmee niet militaire, maar moreel-politieke - gemaakt hebben of nog maken.
Maar een bewering als zou de hoofdschuld voor de ontstane situatie bij Amerika liggen acht ik onverantwoord en historisch gezien volstrekt onrechtvaardig.
Vrij en democratisch
Overigens, u moet mij ook hier weer goed begrijpen - hiermee keer ik terug tot de binnenlandse politiek - : ik neem het op voor ieder, die op al of niet demonstratieve wijze wil protesteren tegen wat hij al of niet terecht als onrecht in ons land en in de wereld meent te zien of te bespeuren. Dat moet in een vrij land op een vrije wijze kunnen geschieden, zowel in een vergadering als in de krant, zowel op straat als voor de televisie. En dat moet niet alleen kunnen, het is een wezenlijk kenmerk van een vrij land. Een werkelijk vrij land juist een naar christelijk politiek inzicht vrij land, moet volledig kunnen verdragen, dat ook door felle sa- tyre menselijk aangemeten ballonnen - en die zijn er meer dan wij denken - worden doorgeprikt en dat ook de hooggezeten mens - en juist hij heeft dat nodig, omdat hij aan de grootste verleidingen van hoogachting voor zichzelf blootstaat - in zijn menselijke kwaliteiten in zijn hemd wordt gezet.
Mede daarin zal een democratie haar kracht moeten bewijzen in die zin, dat noch haar eigenwaarde noch de hoogheid van het overheidsgezag, door een op aan gerechtvaardigde spot
blootstaande mensen uitgeoefend, in wezen wordt geschaad. Uitglijden in beiderlei opzicht zit erin. Maar dat moeten wij dan maar accepteren want dat is het risico dat een vrij land moet nemen tegenover het gevaar van een knechting van die vrijheid. En het voordeel is tevens dat wij elke satyre met luide stem voor „schande” mogen uitmaken. En bovendien, er zijn daarvoor in onze democratische rechtstaat door legale normen gehanteerde „spelregels”, - wat wij hier op aarde doen is tenslotte maar een spelen voor het aangezicht van de almachtige God ook als het om Koningen gaat die dan ook alleen

gehandhaafd worden voorzover zij algemeen-staatkun- dig waardevol zijn zoals in ons land - die door een democratisch georganiseerde wetgever zijn gesteld en er is daarin een onafhankelijke rechter, die moet beoordelen of deze regels in acht worden genomen dan wel worden overschreden.
En ieder die vindt, dat de wettelijke grenzen van openbare orde en goede zeden te ruim zijn mag in vrijheid voor beperking daarvan pleiten.
Maar van ieder, die in een vrij land wil leven, mag worden verwacht en verlangd, dat hij zich binnen de orde der vrijheid voegt en zich niet beklaagt dat hij, wanneer hij buiten die orde treedt soms een pak slaag krijgt. Dat de politie ook wel eens in verwarde omstandigheden een subjectief onschuldige een pak slaag geeft, ontheft de politie niet van haar verantwoordelijkheid, maar degene die in een vrije staat en op een vrije straat bij een noodzakelijke ordehandhaving al of niet verdiend een klap op zijn hoofd krijgt, moet wel bedenken, dat een „pak slaag" en de „gaskamer" van een zo volstrekt andere orde zijn, dat hem een al te gemakkelijke critiek op de altijd aan gebreken onderhevige practisering van een democratische orde op de lippen zou moeten besterven.
Natuurlijk mag men ook in deze critiek hebben en moet men deze ook uiten, maar dan binnen de regels van een vrij en democratisch land. En dat kan ook. Dat moet kunnen. Ook voor de provo's, die - voorzover zij oprecht willen protesteren en voor wie het niet om relletjes op zichzelf gaat — daarvoor de gelegenheid en de ruimte in het openbaar moeten hebben.
Functionering democratie
Dit brengt mij allengs op het punt van de functionering van de parlementaire en partij-politieke democratie in ons land. Als ik het goed heb begrepen gaan wij deze keer met 24 candidaten- lijsten de verkiezingen in. Dat is weliswaar minder dan de helft van de naar ik meen 53, die in de dertiger jaren bij een bepaalde verkiezing waren ingediend. Maar toen - en ik zeg dat niet ter verontschuldiging - wisten wij niet wat in feite met een vrij democratisch hestel kon gebeuren.
Wij hebben daarna ervaren wat wel kan gebeuren en wat in feite gebeurd is.
Het lijkt alsof wij weer te ver van de gebeurtenissen van de veertiger jaren afstaan en niet meer ten volle begrijpen wat een democratisch bestel waard is. En hoe erg het kan worden als wij van ons democratisch bestel een spelletje gaan maken. Ik wil in het

geheel niet ontkennen, dat de in hoofdzaak de verantwoordelijkheid dragende partijen zelf mede schuldig kunnen zijn aan het ontstaan van dit gevaarlijke spelletje, maar laten alle politiek-bewusten - en daaronder vat ik de indieners van al de vierentwintig lijsten - beseffen dat een gebrekkig functionerende democratie honderd maal beter is dan een naar zijn aard veel perfecter functionerende dictatuur.
En dat een dictatuur perfect kan functioneren heeft Auschwitz bewezen, zelfs in die zin dat de dichtbij-staanden hebben kunnen beweren; wij hebben het niet geweten. Laten wij daarom zuinig zijn op onze democratie. Ook in ons parlementair bezig zijn. Twee kabinetscrises in één parlementaire periode hebben in deze jaren grote schade aangericht. Ik hoop, dat geen van de in hoofdzaak voor de gang van zaken in ons land verantwoordelijke politieke partijen zich uit direct-electorale overwegingen van haar verantwoordelijkheid zal ontdoen. Ook bij de na de verkiezingen noodzakelijke kabinetsformatie niet. Ik kan mij voorts niet aan de indruk onttrekken, dat de politieke partijen in het zicht van verkiezingen ondanks de schijn van het tegendeel, gelet op de programs, teveel naar binnen kijken (electorale kansen) en te weinig naar buiten (de verantwoordelijkheid voor het geheel).
Natuurlijk zoekt men de kiezers-gunst maar dit mag niet teveel gaan domineren. Er treedt vaak een onverantwoorde blik- verenging op.

Ons partijen-bestel

Ik kom nu tot het punt van het partijen-bestel in ons land. Dat is zwaar in discussie. Niet voor het eerst overigens. Het was eveneens het geval na de tweede wereldoorlog toen de „doorbraak” trachtte het historische gegroeide systeem te doorbreken en ook wijzelf trouwens verwachtingen hadden inzake één protestants-christelijke partij. Maar niet alleen toen was de partijformatie in discussie. Het punt was evenzeer aan de orde in de vorige eeuw toen voor het eerst in ons land de christelijke partijformatie optrad. De discussie is dus niet nieuw. Maar zij is wel opnieuw in hevigheid ontbrand en spitst zich weer opnieuw toe op de grond en de geloofwaardigheid van een christelijke, een confessionele, een op het christelijk geloof gefundeerde partijformatie.

Eigen radicaliteit

De confessionele, de christelijke partij-organisatie zal zich in haar bestaan en voortbestaan niet kunnen verantwoorden wanneer zij zich in het bijzonder baseert op de

noodzakelijkheid van de emancipatie van een bepaalde bevolkingsgroep of op een sociologische geloofsverbondenheid van een deel van het volk. Want dan heeft zij óf zichzelf overleefd óf zij wordt tot zoiets als een stukje „folklore". Een christelijke partij kan haar bestaan ook niet uitsluitend en voldoende rechtvaardigen, indien zij politiek wil verenigen allen, die in het geloof eensgezind zijn. Het is niet maar een gezindheidszaak. Er is meer nodig.

De inhoud van het christelijke geloof moet ook voor de politiek richtinggevend en programbepalend zijn, terwijl het zich als inspiratiebron en drijfkracht moet doen kennen. De christelijke partijformatie kan haar bestaansgrond en de wenselijkheid van haar bestaan - niet alleen in het verleden of in het heden maar ook voor de toekomst - alleen duidelijk maken en met klem

blijven stellen; wanneer zij ervan uitgaat, dat het christelijk geloof een eigen inhoud geeft aan het bedrijven van politiek, wanneer zij een eigen visie op overheid, staat en maatschappij en op de verhouding tot de medemens heeft en die ook in georganiseerd politiek verband tot uitdrukking wil brengen. Aan het program van een christelijke partij moet een duidelijke eigen politieke conceptie met haar eigen radicaliteit ten grondslag liggen. Altijd tastend en gebrekkig geformuleerd en steeds aan nadere bezinning onderworpen, maar zij moet er zijn, anders wordt aan de betekenis van het christelijk geloof voor de inhoud ook van het aardse politieke bedrijf te kort gedaan. Het betekent uiteraard niet dat binnen de partijen, die een christelijke politiek voorstaan, in de uitwerking niet verschillend en genuanceerd kan worden gedacht. Dat is aan alle menselijk werk eigen. Wat dit betreft hebben de niet-confessionele partijen niet in de eerste plaats aan de confessionele verwijten te doen maar naar zichzelf te kijken.

Geen blauwdruk

Het program voor een christelijke politiek kan ook geen blauwdruk zijn van een heilstaat in deze wereld. Die heilstaat verwachten wij in dit tijdelijk leven niet. Maar toch zal het daar iets van moeten hebben, al is het maar een werktekening waaraan voortdurend geschaafd en gedokterd kan worden. Want wij hebben volgens de Bijbel toch maar voortdurend bezig te zijn alsof wij een volmaakte heilstaat op deze aarde wel weten te bereiken. En wat wij hier ondernemen zal in elk geval een heenwijzing moeten zijn naar de goddelijke volmaaktheid die eeuwig zal zijn.

Is er ooit een periode in de geschiedenis van de mensheid geweest, waarin de politiek de menselijke samenleving als geheel en de mens afzonderlijk in al zijn relaties zo heeft doortrokken als de onze? En zou er iemand zijn, die zou willen beweren, dat het bedrijven van politiek niet in zijn volle diepte en breedte en tegen alle achtergronden vanuit de meest fundamentele uit-
gangspunten van ons menselijk bestaan en ons menselijk bezig zijn moet worden bezien en benaderd?
De geschiedenis van de laatste dertig jaren heeft ons meer dan ooit tevoren hiermee geconfronteerd.
Niet meer aan de orde?
En zou dan nu ineens een politieke opstelling en een politieke organisatie op basis van de diepste bron en drijfkracht van het christelijk geloof niet meer aan de orde zijn? Zij heeft meer bestaansgrond en meer taken dan ooit tevoren.
Dat het bestaan van confessionele partijen funest zou zijn voor de goede werking van een parlementaire democratie is wel geponeerd, maar nooit bewezen. Hun bestaan, althans hun bedoeling, heeft wel een andere dimensie aan de politiek toegevoegd, een dimensie die niet door ieder wordt aanvaard. En ik zou ook zeker niet willen beweren, dat de confessionele partijen die andere dimensie altijd in hun praktisch optreden goed hebben verwerkt.
Wat van de christelijke partijen wel door de anderen mag worden gevraagd, en wat zij zichzelf ook als eis moeten stellen, is dat zij een duidelijk eigen politiek gezicht vertonen en niet iets zwevends, iets ongrijpbaars, iets labiels temidden van de andere niet-confessionele partijen zijn. Daaraan schort nog wel eens wal. Hetzelfde geldt overigens ook voor de niet-confessionele partijen. Niets menselijks is ons allen vreemd.
Dat eigen gezicht van de christelijke partijen zal op een aantal centrale punten in de politiek inderdaad zichtbaar moeten zijn. Ik wil enkele punten noemen.
Visie op overheid
Allereerst de visie op de overheid. Zij is maar niet een verenigingsbestuur of een ondememingsdirectie, maar zij is een instituut waarbij heel speciaal van Godswege vrijwel goddelijke bevoegdheden in handen van mensen zijn gelegd. Bevoegdheden, die als in geen andere functie als het ware kunnen beschikken over leven en dood van

medemensen. Bevoegdheden, gelegd in handen van mensen die als zodanig geen haar beter zijn dan andere mensen en ten opzichte van wie persoonlijk men ook echt niet; Leve het gezag, behoeft te zeggen. Want dit alles doet aan de ontzaglijke waarde van de democratie - dat wil zeggen dat de mensen, die overheidsfuncties uitoefenen door de burgers zelf worden aangewezen en ook kunnen worden becritiseerd en zo nodig weggestuurd - niets af, maar het heeft wel te maken met een specifieke en essentiële benadering van het door doodgewone mensen bemande instituut. En dat is een gegeven vanuit het christelijk geloof.

Rechtvaardigheid

Het tweede punt, dat ik wil noemen, is dit. De overheid is van Godswege geroepen om rechtvaardigheid in de menselijke samenleving te handhaven dan wel te herstellen, waardoor ieder aan zijn rechtmatige trek komt. Maar zij zal daarbij allereerst en voortdurend erop acht moeten geven waar de mens in verdrukking zit, waar de zwakke plekken in de samenleving zitten. Geen laten overleven van de sterkste, geen klassenstrijd, maar het zoeken en helpen van de zwakke, waar die zich ook bevindt en dat kan heel verschillend zijn. Ik zeg helemaal niet dat anderen ditzelfde ook niet nastreven, maar het gaat hier om een speciale taak die vanuit het Evangelie aan de politiek en aan de overheid is gegeven en die van daaruit moet worden beleefd. Het geeft een speciale dimensie aan de politiek.

Dat is het tweede punt, waardoor een georganiseerde christelijke politiek zich moet doen kennen en herkennen.

Maatschappij-structuur

Het volgende punt dat ik zou willen noemen — en men zal zich wellicht afvragen wat dat nu met het uitgangspunt van het christelijk geloof heeft te maken - is dit: Een christelijke partij

streeft naar een maatschappijstructuur, die gekenmerkt wordt door een particuliere ondememingsvorm, door particuliere ondernemingslust en -durf en door uitingen van particulier initiatief, maar dan ook in die zin, dat ieder, die binnen het geheel verantwoordelijkheid draagt, bijvoorbeeld ook de werknemer, deze in die maatschappij-structuur ook werkelijk te dragen krijgt. Dit heeft te maken met het

Bijbels-christelijke uitgangspunt dat ieder mens individueel als beelddrager Gods zijn eigen verantwoordelijkheid heeft en die ook moet kunnen beleven en uitleven, de maatschappij ten goede. Het is natuurlijk veel complexer dan ik het nu stel. Maar het is, dacht ik, in zijn essentie een kenmerk van een politiek en een maatschappijbeschouwing, die zich door het christelijk geloof wil laten inspireren.

Geestelijke vrijheid

Het vierde en laatste punt dat ik in dit verband als kenmerk van het gezicht van een christelijke politiek zou willen noemen - er zijn er wellicht wel meer - is de erkenning van de geestelijke vrijheid onder aanvaarding van alle consequenties van die binnen de in een rechtstaat aangewezen grenzen van openbare orde en goede zeden. Dat is een zeer essentieel punt waarmee de christelijke politiek zelf door de eeuwen heen nogal eens in de knoop heeft gezeten maar waaromtrent grote duidelijkheid geëist is, zodat daaromtrent ten aanzien van de bedoelingen van een christelijke politiek geen misverstand mag bestaan.

Het hier door mij genoemde kernpunt van een christelijke politiek houdt in, dat een door het christelijk geloof geïnspireerde overheid, zoals wij die wensen, in het subsidiebeleid geen financiële bevoorrechting van christelijke activiteiten ten opzichte van niet-christelijke mag toepassen, en dat op het gebied van de vrijheid van meningsuiting via pers, radio of televisie deze ten volle aan de verantwoordelijkheid van de organiserende instanties moet worden overgelaten, mits zij blijven binnen de perken van openbare orde en goede zeden, welke door de wetgever zijn aangegeven, en dat tenslotte alleen de justitie en de onafhankelijke rechter uitmaakt, of en in hoeverre die grenzen zijn overschreden. Dit neemt uiteraard niet weg - want het is inbegrepen in de vrijheid van meningsuiting - dat iedere burger vrij zijn mening mag zeggen over wat een andere burger zegt. En dat vanzelfsprekend ook weer binnen de zojuist genoemde openbare grenzen. .

Vrij van subsidiëring

Het ontzaglijk grote belang van de vrijheid van meningsuiting en van geestelijke vrijheid in het algemeen brengt overigens wel met zich mee, dat het goed is indien bepaalde terreinen vrij blijven van overheidssubsidie. Ik denk hierbij in het bijzonder aan de kerken - de subsidie-verlening voor kerkbouw laat ik nu maar even buiten beschouwing -, de

politieke partijen en de pers.
En ik vraag mij in toenemende mate af of datzelfde ook niet moet gelden voor een reglementaire subsidie aan de moderne literatuur, ten aanzien waarvan de overheid zich, indien zij gaat subsidiëren, nu eenmaal niet van normen kan ontdoen (bijvoorbeeld bij antisemietische of nazistische opruiende literatuur) en zich in onoplosbare nesten steekt.
Juist het levensgrote belang van de geestelijke vrijheid kan van hen, die in het bijzonder geroepen zijn in vrijheid hun mening te uiten, vergen dat zij van de overheid geen financiële bijstand willen hebben, en kan van de overheid doen verwachten, dat zij zich niet in de verleiding laat brengen om die te geven.
Indien zich in de categorie van hen die de vrije kunst en de vrije literatuur beoefenen — één van de meest waardevolle bestanddelen van onze samenleving ook al vertoont zij zich in een kemelsharen mantel zouden onderscheidingstekenen - sociaal- zwakken en verdrukten zouden voordoen, zouden ook langs een andere weg dan die van subsidiëring van hun werk zelf mogelijkheden kunnen worden gezocht, waarbij ik er beslist niet aan denk, dat die uitsluitend of speciaal binnen het kader van de Algemene Bijstandswet moeten worden gevonden.

Ik maak deze opmerking met betrekking tot de subsidiëring van de moderne literatuur voorshands nog met een vraagteken. Maar ik neig toch geleidelijk aan tot de stellingname, die ik zojuist noemde in het belang van een zuivere verhouding tussen een verantwoordelijke overheid en een van de overheid onafhankelijke vrijheid van meningsuiting. In dezelfde zin als dat ook voor de kerken, de politieke partijen en de pers geldt. En een dergelijk standpunt doet aan haar hoogheid als vrije creatieve cultuurdraagster geen afbreuk, integendeel, het verheft haar. Het is niet mogelijk in zaken als deze scherpe grenzen te trekken, maar er zijn in ons subsidie-tijdperk terreinen van activiteiten waarbij het verlangen naar zoveel mogelijk geld volstrekt ondergeschikt moet worden gemaakt aan geheel vrije financiële onafhankelijkheid van de overheid.
Welke positie?
Uit al hetgeen ik hiervoor heb gezegd zal duidelijk zijn, dat ik er overwegend bezwaar

tegen heb, wanneer de christelijke partijen zich in een situatie zouden laten manoeuvreren, waardoor zij een soort zwevende en gematigde centrum-positie tussen bijvoorbeeld socialisme en liberalisme zouden gaan innemen.
Zij zouden daardoor de door henzelf terecht beleden inspiratiebron van het christelijk geloof volstrekt ontkrachten. En ik geloof, dat allen, die in ons land aan de confessionele partijvorming blijven vasthouden, het daarover in wezen ook wel eens zijn, en, indien zij dat nog niet zijn, het daarover eens moeten worden. Want het is het meest centrale - en ook meest betwiste - punt dat aan de orde is, wanneer het gaat om het in stand houden van christelijke partijen. En dit centrale punt strekt zich ver buiten ons kleine land uit. Het heeft betrekking op de partij-politiek georganiseerde ontwikkeling in Europa en het raak de gehele wereld, waarbij ik in het bijzonder denk aan Zuid Amerika, waar een radicaal-christelijke politiek haar eerste belangwekkende pogingen doet om in dat werelddeel een door het christelijk geloof gedreven politiek van sociale rechtvaardigheid

tot feitelijke gelding te brengen zowel tegenover de gevestigde orde als tegenover de materialistisch-revolutionaire krachten. En die zaak zal mede door ons bescheiden toedoen ook kunnen gaan spelen in Azië en Afrika, waar zoveel nieuwe jonge staten hun weg zoeken naar een goed en doeltreffend georganiseerd politiek bestel.
Keuze tussen liberalen en socialisten?
Nog steeds wordt aan de christelijke partijen voortdurend de vraag opgedrongen te kiezen tussen V.V.D. en P.v.d.A., tussen liberalisme en socialisme en dat, voor de duidelijkheid, liefst te doen voor de verkiezingen. Ik begrijp, dat van die partijen best. Zij willen ieder voor zich oprecht de weg aangeven voor een goede politiek, zij het ook in een uiteenlopende richting. Zij menen, dat de andere partijen daartussen een keuze moeten doen, omdat zij menen dat het de enige keuze-mogelijkheid is. Zij zien daarbij de christelijke partijen als een nogal ongrijpbare grootheid, en die daarom als zij in een duidelijk democratisch bestel kleur willen bekennen, zich aan de ene kant dan wel aan de andere zijde moeten scharen. Dat is de grote misvatting. Een misvatting, die - en dat wil ik duidelijk stellen - de schuld kan zijn van de christelijke partijen zelf. En dan laat ik helemaal buiten beschouwing, dat het gelet op de getalsmatige politieke verhoudingen in ons land nogal ver gaat en nogal hoogmoedig aandoet het te doen voorkomen alsof er

onder ons maar twee echte politieke richtingen zijn waartussen de rest - en dat is dan altijd nog de meerderheid - heeft te kiezen.
Belangrijker is, dat de partijen, die in georganiseerd verband een christelijke politiek willen nastreven, zich niet in een positie mogen en willen laten manoevreren, alsof zij zouden moeten beginnen een keuze te doen tussen de socialistische en de liberale weg - of wilt u, tussen een progressieve of conservatieve — in die zin dat zij daartussen een zekere weinig inspirerende centrum-positie innemen. Indien zij het daarvan zouden moeten hebben zijn zij, hoe groot hun getalsmatige aanhang ook mag
zijn, in wezen nergens eo op geen enkele wijze overtuigend of geloofwaardig. Een christelijke politiek zal naar haar wezen progressief, vooruitziende moeten zijn en niet behoudend, dat wil zeggen niet uit op door mensen gevestigde posities.
Een andere weg
De christelijke politiek zal moeten wijzen een andere weg, niet zwevend, niet centrum-achtig, niet het initiatief aan anderen (socialisten of liberalen) overlatend, maar zelf inspirerend èn richtinggevend èn duidelijk èn radicaal. Daar ligt de problematiek van de christelijke partijen, waarop terecht wordt gewezen, maar tegelijkertijd haar uitdaging. Dat zij zich, om tot een parlementair gedragen regeringscombinatie te komen, in de daarvoor in aanmerking komende omstandigheden moeten uitspreken of zij met de P.v.d.A. dan wel met de V.V.D. als partner willen samengaan is geen onbelangrijke zaak, maar wel een zaak van een andere orde dan die, waarop ik zojuist het oog had. Wanneer zij het op dit centrale punt laten zitten - en ieder die ons Program van Actie leest zal kunnen begrijpen, dat wij dat niet willen - dan zijn zij op wat langere termijn niet alleen in ons land maar overal electoraal gezien verloren, maar - wat veel belangrijker is - laten zij hun gedreven zijn door het christelijk geloof en het Evangelie volstrekt in de mist.
Een evangelische politiek en een christelijke partijvorming kan zich niet alleen slechts voor de burger geloofwaardig maken, maar zich ook alleen voor haar eigen geloof in God verantwoorden, wanneer haar program en haar poging tot een politieke practijk doortrokken is van dit centrale punt. En dat dan alstublieft niet door enkele stichtelijke mondelinge toevoegingen aan een practisch-politiek handelen. Die ,.stichting" moet uit het handelen-zelf naar voren komen en daarin de ander aanspreken. Het afwijzen van

de opvatting, als zouden christelijke partijen in een soort centrum-positie tussen liberalisme en socialisme verkeren, wil niet zeggen, dat niet juist zij vanuit hun centrale uitgangspunt van het Evangelie meer dan liberale en socialistische

partijen aan een eenzijdige belangenopstelling moeten ontkomen en als echte volkspartijen een evenwicht, een harmonie in de rechtsbelangen van ieder binnen het raam van het volk als geheel als belangrijkste doelstelling zullen zien.
Niet in een pragmatische en electorale centrum-opstelling, maar als een radicaal gegeven voor een goede en rechtvaardige politiek.
Rechtvaardige harmonie
Dat bij het zoeken van een rechtvaardige harmonie er allereerst door de overheid op moet worden gelet of er sociaal zwakken en ontrechten zijn, die aan hun trek moeten komen - zoals gezegd een van de meest essentiële kenmerken voor een politiek, welke vanuit het christelijk geloof wordt bedreven - mag niet inhouden, dat aan de „maatschappelijk sterke" onrecht zou mogen geschieden.
Evenwicht, sociale gerichtheid speciaal op de zwakke en radicaliteit zijn geen tegenstellingen. Integendeel, zij liggen in eikaars verlengde.
Een christelijke politiek wijst fundamenteel af de gedachte van klassenstrijd. Maar een christelijke politiek moet het wel steeds als eerste opnemen voor de proletariërs, voor de verworpenen, voor de verdrukten, voor hen die maatschappelijk niets hebben te verliezen.
Voorzover zij dat niet doet of in het verleden niet heeft gedaan, stelt zij zichzelf in gebreke.
Die verdrukten zijn overal aan te wijzen en zijn altijd in ons midden, zowel onder hen, die het van arbeid, als onder hen die het van de rente van een kapitaaltje moeten hebben; zowel onder hen, die dag en nacht ploeteren om een eigen bedrijfje in stand te houden, als onder hen, die wegens een gehandicapt-zijn in het geheel niet aan het economisch proces kunnen deelnemen. Wanneer een politiek, die zich onder het noemen van de naam van Christus presenteert, zich als eigen politieke richting geloofwaardig wil maken, dan zal zij zich zowel tegen het materialis-

tische marxisme als tegen het materialistische kapitalisme moeten keren. Niet door het innemen van een „grootste-gemene-de- ler-positie", maar door een radicaal ander zicht op de menselijke en de sociale verhoudingen.
Daarin zal zij waar moeten maken, dat voor haar de drijfkracht, de inspiratiebron en het hart van de politiek in het Evangelie ligt. Anders zal zij - terecht - als ongeloofwaardig en zouteloos worden ervaren.

Medemenselijkheid

Er wordt in onze tijd veel het woord medemenselijkheid gebruikt. Het is een modewoord geworden met allerlei inhouden. Het woord zelf geeft uitdrukking aan een goede zaak. Het betreft het ons verantwoordelijk voelen ten opzichte van elkaar en daar heeft ook de politiek in belangrijk opzicht mee te maken. Maar het wordt vaak- ook in gesprekken onder christenen - teveel als een uitsluitend horizontale zaak, als een zaak van mensen onder elkaar gezien.
In die medemenselijkheid zullen wij inderdaad in ons aardse bezig zijn, ons christen-zijn, ons christelijk geloof moeten uiten. Maar die horizontale lijn van medemenselijkheid kan nooit los worden gezien van de verticale lijn naar God en Zijn Evangelie. Het is alleen die verticale lijn, die van de horizontale lijn een kruis maakt, en die aan ons aardse bedrijf van mensen onder elkaar diepte, hoogte en perspectief naar een rechtvaardige aardse samenleving en naar de eeuwigheid biedt.

Gesprek broodnodig

Over de andere weg, waarover ik sprak, als een weg, die een christelijke politiek wijst naast de wegen van liberalisme en socialisme, zullen de christelijke partijen in ons land en in de wereld zich duidelijk moeten uitspreken. Alle historisch verklaarbare emancipatie-argumenten, alsmede overwegingen van gods- dienstig-sociologische saamhorigheid zijn voor het handhaven
N
van een georganiseerde christelijke politiek beslist niet voldoende.
Ik dacht, dat over deze dingen, en dus ook over afwijzing van deconfessionalisering - waarbij uiteraard niet aan een georganiseerd-kerkelijk geformuleerde confessie wordt gedacht - en over het duidelijk poneren van het christelijk geloof als hasis, uitgangspunt en inspiratiebron voor een georganiseerde politiek, broodnodig samen tussen de

christelijke partijen, waarbij ik uiteraard in eerste instantie denk aan die, welke in ons land een speciale relatie met elkaar onderhouden, de KVP, de CHU en de ARP moet worden gesproken. Datzelfde geldt overigens evenzeer voor de christen-democratische partijen in internationaal verband. Ook onder hen kan omtrent dezelfde fundamentele punten een tweespalt gaan dreigen.

Het is noodzakelijk, dat tijdig te signaleren en tijdig uit te praten. Er staat voor het handhaven van een door het christelijk geloof gedreven politiek in de onstuimige wereld van nu teveel op het spel.

Naar aanleiding van een rapport

De KVP heeft in het vorige jaar uitgebracht een structuur-rap- port over grondslag en karakter van de KVP. Het is een belangwekkend rapport, waaraan dan ook door vrijwel iedereen, ook door ons, ernstig aandacht is geschonken. Het tendeert in de richting van één christen-democratische partij in ons land. Dat willen ook wij. Wij willen ook voor de politiek toe naar een eenheid van de christenen. Wij gevoelen ons in het kiezen van het christelijk geloof als uitgangspunt zeer nauw verwant aan en verbonden met partijen als de CHU en de KVP. Dat mag iedere kiezer, ook vóór de verkiezingen, van ons weten. Maar dit is voor een volstrekt gemeenschappelijk optreden hier en nu nog niet zonder meer een opgelegde en uitgemaakte zaak. Maar toch moet er ook tussen hen nog wel één en ander van wezenlijke waarde worden uitgepraat en opgelost. En dan gaat het onder meer om de dingen, die ik in mijn betoog van nu heb genoemd.